

Sens
[public]

Internationell Tidskrift
International Web Journal
www.sens-public.org

En lättnadens suck hörs över Sverige

ANNA NYMAN

En lättnadens suck hörs över Sverige

Anna Nyman

1974 skedde det i Nobelprissammanhang som skulle komma att uppröra ett flertal länder och sedermera få konsekvenser med långtgående efterdyningar; Detta år tilldelades, på delad prispall, de två svenska poeterna Eyvind Johnsson och Harry Martinsson det välrenommerade Nobelpriset i litteratur.

Kanske var det inte så mycket det faktum att priset gick till Sverige, kanske inte heller att två poeter fick dela på priset, som upprörde världen, utan att man valt att dela ut ett pris till Svenska Akademiens egna ledamöter.

Samtidigt som prisskandalen spred sig över världen satt en annan internationellt känd svensk poet med en nytgivnen diktsamling i sina händer som därmed blev hans åttonde i ordningen, *Östersjöar* (Bonniers, 1974). Denne poet hette Tomas Tranströmer.

Diktsamlingen i fråga kom snart att uppfattas som, och anses av många fortfarande vara, en av hans viktigaste verk. Här samsas fragment av släkthistoria med de svenska landskap från Runmarö i Stockholms skärgård som poeten blivit så känd för att låta sig inspireras av och som haft inflytande på honom sedan barnsben.

Det är också i denna diktsamling som han i högre grad än tidigare sammanför sina landskap med en tydligare omvärldskommentar. Följaktligen kan *Östersjöar* också ses som en indirekt dementi gällande den vänsterkritik som tidigare riktats mot honom, nämligen att han skulle varit en världsfrånvänd poet. Dock får man inte bortse från att naturen och vardagsbilden tillhör och utgör grunden för det tranströmerska landskapet.

Redan i samband med sin debut blev Tranströmer upphöjd som en av femtiotalets viktigaste diktare, men sjuttioalet var hans stora internationella genombrottsperiod då han blir en av världens mest översatta diktare, idag översatt till sextio språk. Ända sedan femtiotalet har Tranströmer stått som vinnare av olika litterära nationella och internationella utmärkelser.

Det är vidare med utgångspunkt i *Östersjöar* som man i efterhand velat skriva in och fördjupa ett slags tragisk-profetiskt anslag hos Tranströmer. I del V skriver han:

* * *

V

...

2 août. Quelque chose voudrait être dit, mais les mots ne suivent pas.
Quelque chose qui ne peut être dit,
aphasie,
il n'y a pas de mots, mais peut-être un style...

Il arrive qu'on se réveille la nuit
et qu'on jette très vite quelques mots
sur le papier le plus proche, dans la marge d'un journal
(les mots rayonnent de significations !)
mais le matin : les mêmes mots ne veulent plus rien dire, des
gribouillis, des lapsus.
Ou les fragments du grand style nocturne qui nous aurait frôlés ?

La musique vient à quelqu'un, il est compositeur, on le joue, il
fait carrière, devient directeur du conservatoire.
Le vent tourne, et il est condamné par les autorités.
Son élève K*** se voit promu procureur général.
On le menace, on le dégrade, on le bannit.
Quelques années plus tard, la disgrâce est levée, on le réhabilite.
Vient alors l'hémorragie cérébrale : paralysie du côté droit
accompagnée d'aphasie, il n'arrive à saisir que des
phrases simples, il ne trouve plus les mots.
L'élévation ou le blâme ne l'atteignent donc plus.
Mais la musique reste, il compose toujours dans le style qui est
le sien,
et devient une sensation pour les médecins durant le temps qui
lui reste à vivre.

Il écrivait de la musique sur des textes qu'il ne comprenait plus
– de la même manière
qu'avec nos vies nous exprimons quelque chose
dans le chœur des lapsus fredonnés.

...

* * *

* * *

V¹

...

2 augusti. Någonting vill bli sagt men orden går inte med på det.
Någonting som inte kan sägas,
afasi,
det finns inga ord men kanske en stil...

Det händer att man vaknar om natten
och kastar ner några ord snabbt
på närmaste papper, på kanten av en tidning
(orden strålar av mening!)
Men på morgonen: samma ord säger ingenting längre, klotter, felsägningar.
Eller fragment av den stora nattliga stilen som drog förbi?

Musiken kommer till en människa, han är tonsättare, spelas, gör
karriär, blir chef för konservatoriet.
Konjunkturen vänder, han fördöms av myndigheterna.
Som huvudåklagare sätter man upp hans elev K***.
Han hotas, degraderas, förpassas.
Efter några år minskar onåden, han återupprättas.
Då kommer hjärnblödningen: högersidig förlamning med afasi, kan
bara uppfatta korta fraser, säger fel ord.
Kan alltså inte nås av upphöjelse eller fördömanden.
Men musiken finns kvar, han komponerar fortfarande i sin egen stil,
han blir en medicinsk sensation den tid han har kvar att leva.

Han skrev musik till texter han inte längre förstod –
på samma sätt
uttrycker vi något med våra liv
i nynnande kören av felsägningar.

...

* * *

¹ Tranströmer, ur *Baltiques*, sid. 73ff, utgiven i *Baltiques et autres poèmes*, i översättning av Jacques Outin, Le Castor Astral, Frankrike/ Les Écrits des Forges, Québec, 1989. Samma diktparti på svenska, hämtat ur *Samlade dikter 1954-1996*, sid. 182f Albert Bonniers Förlag, 2001.

I all sin enkelhet skriver Tranströmer detta 1974 och förenar utan att veta det själv sitt eget kommande fatiska öde med den symboliska afasi han finner hos människan. Under tidigt 90-tal drabbas han av en stroke som sätter sig på hans talförmåga och som gjort att han än i dag har svårt för att uttala annat än mycket korta utsagor.

Musiken fortsätter dock, på samma sätt som den i varje diktsamling varit återkommande, att vara en levande del av hans vardag. Med vänsterhanden spelar han numera stycken för en hand och musiken blir de ord han inte kan uttala.

Konsekvensen av 1974 års beslut och de reaktioner som följde i dess spår blev alltså långtgående och har fram till den 6 oktober 2011 i Sverige närmast liknat ett axiom: att tilldela en svensk författare, poet eller dramatiker efter denna fatala händelse 1974 vore en omöjlighet.

Det är, som den svenska litteraturkritikern Maria Lundström påpekade i en direktsänt program till nobelpristagarens ära i det svenska litteraturprogrammet Babel den 6 oktober 2011, förstäligt att Svenska Akademien troligen valt att under alla dessa år böja sig för kritiken. Svenska Akademiens ständige sekreterare Peter Englund valde i samma direktsända program att benämna händelsen från -74 som ett trauma som svävat över Akademien samt beskrev det faktum att man valt att tilldela priset till ledamot inom Akademien som "gålet".

Samtidigt bör man ställa sig frågan om detta trauma som Englund talar om med åren inte övergått till att i stället peka på en annan svensk företeelse, rädslan för att uppröra och att inte agera enligt ett politiskt korrekt mönster, ett annat internationellt känt kulturellt axiom i beskrivningen av Sverige och svenskar.

Av Englunds uttalande att döma samt det faktum att årets pris nu tilldelats en svensk poet finns det anledning att sluta sig till att Svenska Akademien anno 2011 gjort rent hus med sin historia och visat att den är beredd att gå vidare. Därmed symboliserar detta års utnämning också någonting mer än en årlig utmärkelse. För Sverige innebär valet av Nobelpristagare ett paradigmskifte.

Aldrig förr har ett Nobelpris i Sverige i så hög grad undgått kritik, aldrig har så många verkliga glädjetårar fällts i efterdyningarna av ett tillkännagivande som detta år. Från svensk synvinkel har valet inneburit slutet på en nästan trettio år lång väntan som kanske bäst uttrycktes av Nils C. Ahl i artikeln "Tomas Tranströmer, un poète sobre et moderne remporte le Nobel" i Le Monde.fr den 6/10 2011:

« Alors qu'on annonce le lauréat du prix Nobel de littérature 2011, la clameur qui saisit une partie de l'assistance à Stockholm le prouve : ce n'est pas une surprise. Plutôt un soulagement ».